

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” CLUJ-NAPOCA

ASOCIAȚIA CERCETĂTORILOR
ISTORIEI BISERICII GRECO-CATOLICE DIN ROMÂNIA

COORDONATORI:

REMUS CÂMPEANU

ANCA CÂMPIAN

VARGA ATTILA

GRETA-MONICA MIRON

MIRELA POPA-ANDREI

ANTON DÖRNER

ÎN SPIRITUL EUROPEI MODERNE

ADMINISTRAȚIA ȘI CONFESIUNILE DIN TRANSILVANIA
ÎN PERIOADA REFORMISMULUI TEREZIAN ȘI IOSEFIN
(1740-1790)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2009

CUPRINS

Cuvânt înainte (Remus Câmpeanu, Anca Câmpian, Varga Attila).....	5
Capitolul I. „Șapte păcate capitale ale Transilvaniei”. Franc-masoneria – „Fața nevăzută” a Iluminismului și bisericile istorice ardelen în perioada reformismului 1740-1790 (Varga Attila)	11
Capitolul II. Biserica greco-catolică din Transilvania în anii reformismului (Greta-Monica Miron).....	77
Capitolul III. Biserica ortodoxă din Transilvania în epoca reformismului austriac (Mirela Popa-Andrei)	131
Capitolul IV. Structuri birocratice din Transilvania în epoca reformelor tereziene și iosefine 1740-1790 (Anton Dörner)	197
Anexe (Anton Dörner).....	223
Indice de localități	301
Indice de nume	305

Capitolul I

„Șapte păcate capitale ale Transilvaniei”. Franc-masoneria – „Fața nevăzută” a Iluminismului și bisericile istorice ardelene în perioada reformismului (1740-1790)

Motto: „La ce îți folosește credința adevărată dacă o respecti atât de puțin? Toleranța va submina totul! Libertatea imaginară pe care o invoci nu va putea exista nicicând, ci doar va conduce la dezastrul universal!”

(Maria Tereza)

„Ori libertatea religiei, ori veți izgoni pe toți [...] Cât timp oamenii se supun statului, legilor și nu o defăimează pe Maiestatea Voastră ce drept aveți să vă amestecați? Puteți, oare, abuza de putere în acest fel?”

(Iosif al II-lea)

„Contrareforma tăcută” din Epoca Luminilor

În Epoca Luminilor, mai ales în a doua ei jumătate, s-a consacrat din punct de vedere mental ideea că rațiunea umană a marginalizat revelația divină, dar, printr-un proces de compensație, rațiunea a dobândit ea însăși ceva din prestigiul mistic al revelației divine. Acum, în acest răstimp, raționalismul avea să însemne o deificare a rațiunii, un fel de providențialism secularizat. Postulatul rațiunii era exprimat astfel: toate ordinele posibile pot fi clasate după un criteriu rațional. Dar raționalitatea lumii se întemeia pe o mai veche viziune securizantă conform căreia tot ceea ce se petrece în lume are o rațiune, adică corespunde unui plan logic ce asigură desfășurarea fenomenelor către realizarea Binelui, Frumosului, Dreptății, Libertății și a altor valori¹.

¹ Simona Nicoară, *O istorie a secularizării. De la cetatea lui Dumnezeu la cetatea oamenilor (sec. XIV-XVIII)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2005, p. 278-290.

În secolul al XVIII-lea, vechile valori creștine au fost secularizate, ignorându-se originea lor creștină. Rațiunea fusese pentru credincioși o scânteie divină, o fărmă de adevăr dată muritorilor, dar pentru raționaliști această viziune nu era decât o himeră, o concepție depășită care aparținuse unei epoci deja demult apuse. Rațiunea a fost, așadar, definită drept „lumina opusă întunericului” care ascunsese drumul drept al înaintașilor. Raționaliștii au pretins că ei au descoperit imaginea luminii. În realitate însă gloria și eroarea tragică a Luminilor a fost aceea de a crede și de a susține că toate opțiunile umane și sociale se pot supune rațiunii, că această raționalitate imanentă a istoriei ghidează activitatea umană spre un progres indefinit. Viitorul umanității s-a conturat optimist în sensul împlinirii unei promisiuni pe care o pronostica rațiunea. Ea era pentru „profeții” Aufklärung-ului eliberarea din copilăria umanității, libertatea de a gândi și exercițiul critic².

În ceea ce privește religia, ea a constituit o structură tradițională fundamentală a vieții social-politice, biserica creștină ca instituție fiind în inima procesului de cultură și civilizație care a modelat lumea modernă. Expansiunea filosofiei raționaliste a însemnat configurarea unui nou ideal de viață socială și de organizare politică.

După lungile concurențe hegemonice ale secolului al XVII-lea, menținerea echilibrului social și politic în veacul al XVIII-lea trimeea la principiul unității europene, o unitate politică ce venea să substituie unitatea religioasă a vechii Creștinătăți. Reformele religioase făcuseră deja ca Europa Occidentală să nu mai fie deloc reductibilă la o singură dimensiune creștină, dar mai ales creștinismul nu mai reprezenta liantul principal care ar fi putut perpetua în forță o identitate europeană.

Era liberală, care s-a deschis în a doua parte a veacului al XVIII-lea, a fost pentru Biserică un rival periculos, deoarece a profanat tradiția teologică, iar noutatea intelectuală părea pentru ea „o proiecție a umbrei lui Antichrist pe ecranul lumii”³. Trecerea de la teologia libertății la filosofia libertății a însemnat un pas spre modificarea sensibilităților și a sociabilităților. În mentalitatea tradițională, divinitatea fusese cea care prestabila ordinea lumii materiale și destinul omului, de aceea principala referință comunitară era cea religioasă.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

Universalismul propovăduit de biserica creștină a fost o idee generoasă, dar greu de aplicat și de menținut în practica politică pe măsură ce patria și monarhia au fost socotite sacre, iar, de la o vreme, *corpus mysticum patriae* s-a adăugat celui *corpus mysticum ecclesiae*. Panorama religioasă a Europei, în tot acest răstimp, a fost expresia unor convulsii de mare complexitate care a generat factori de diviziune, neliniștitori pentru omogenitatea, echilibrul politic și spiritual la care visau statele europene. În acest interval de timp, schimbarea fundamentală a fost cea prin care politica s-a substituit religiei ca principiu de organizare și ca spațiu referențial al societății⁴.

Structurile și obiceiurile religioase au fost reinvestite exigențelor suveranului, statului și ordinului social. Instituțiile politice au fost tentate să utilizeze instituțiile religioase, infiltrându-le propriile criterii, dominându-le prin protecția lor, destinându-le obiective proprii. Mutația laicizantă din veacul al XVIII-lea a fost o lungă traiectorie, care a făcut trecerea de la devoțiunea religioasă la etica politică și economică.

În realitate, filosofii nu sacerdoții s-au simțit atotputernici în veacul Luminilor. Despotismul, la rândul său, și-a schimbat sensul pentru a se acomoda cu gândirea Luminilor orientată spre: lupta împotriva vechiului, a superstițiilor, promovarea progresului, încurajarea măsurilor economice, emanciparea culturală. Despotismul luminat a fost o experiență de o jumătate de secol, între 1740-1790 și s-a caracterizat prin rațiune politică, mecenat cultural, filantropie în plan social, tendința de subordonare a bisericii și o vădită preocupare pentru fericirea colectivă.

Cu despotismul luminat, Statul a devenit noul „Dumnezeu”⁵. Centralizarea administrativă întruchipa ordinea, iar aceasta era calitatea rațiunii universale! Pentru a fi puternic, statul trebuia raționalizat, iar această raționalizare a Statului avea să devină o misiune sacră, mai ales pentru imperiul lui Iosif al II-lea. Până la el însă precedentele au fost cât se poate de importante și de semnificative.

Maria Tereza preluase tronul unui imperiu care era într-o situație mai mult decât deplorabilă. Moștenirea ei contrasta puternic cu aceea a contemporanului ei, Frederic al II-lea al Prusiei. Miniștrii pe care îi moștenise de la tatăl său nu îi inspirau încredere. Cu toții erau, fără excepție, bătrâni și incompetenți, iar unii dintre ei chiar și corupți.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

Finanțele se găseau într-o stare jalnică. Ministrul de finanțe a informat-o pe Maria Tereza că avea la dispoziție mai puțin de 100.000 de florini, taxele și împrumuturile pentru lunile următoare fuseseră deja cheltuite, iar datoria statului crescuse enorm ca rezultat al războiului cu Turcia.

Atitudinea provinciilor era o altă cauză de îngrijorare. Deși toate acceptaseră Pragmatica Sancțiune fără a protesta, chiar și provinciile cele mai loiale priveau spre noul monarh cu suspiciune. Noua suverană avea nevoie de timp pentru a se întări pe tron și pentru a începe să învețe cum să-și guverneze imperiul. A și reușit aceasta în condițiile în care a avut alături, ca și confidenți, două personalități de încredere care i-au îndrumat pașii: în primul rând contele palatin Pálffy János, respectiv Arhiepiscopul Cardinal, Primat de Esztergom, Eszterházy Imre⁶. Nu este astfel de mirare faptul că biserica romano-catolică, pe toată durata domniei Mariei Tereza, s-a bucurat de privilegiu cu totul și cu totul aparte.

Atitudinea Mariei Tereza față de religie a fost mult diferită de aceea care a condus la politicile de reforme pragmatice pe care le-a adoptat în alte domenii. În această privință, ea a avut concepții inflexibile relative la rolul de monarh care îi revenea. Maria Tereza era devotată ideii potrivit căreia protejarea Bisericii în imperiu intra în răspunderea ei. În cazul împărătesei, Biserica însemna confesiunea romano-catolică și era decisă nu numai să o protejeze, dar să-i și atace pe rivalii existenți.

Atitudinea ei, despre care unii au afirmat că este rodul educației profesorilor iezuiți⁷, era de natură să genereze o serie de probleme într-un imperiu multinațional. Destul de mulți dintre supușii Mariei Tereza erau protestanți sau evrei. Ambele grupuri minoritare fuseseră persecutate sub Carol al VI-lea. Tocmai discriminarea împotriva lor i-a făcut pe protestanții din Silezia să-l întâmpine cu bucurie pe Frederic al II-lea în anul 1740, considerându-l un eliberator, ceea ce i-a ușurat și permanentizat victoria.

Secolul al XVIII-lea a operat, în general, o reducere a persecuțiilor față de minoritățile religioase. Un număr mic, dar în creștere, de state practicau acum toleranța religioasă și permiteau diferitelor credințe să își manifeste cultul fără a le persecuta. Faptul că printre acestea se numărau state atât de

⁶ Paul Lendvai, *Ungurii*, București, Ed. Humanitas, 2001, p. 179-188.

⁷ *Ibidem*.

prospere și victorioase ca Anglia, Olanda și Prusia este o dovadă a avantajelor politice create de toleranță.

Politica de persecuții continue a Mariei Tereza apare, într-o anumită măsură, surprinzătoare deoarece a încurajat și nu a redus diviziunea internă și astfel a lucrat împotriva încercărilor ei de a întări statul.

Faptul că a persistat în aceste politici, în ciuda opoziției multora dintre cei mai apropiați consilieri, în special Kaunitz și fiul ei cel mai mare, Iosif, reprezintă un indiciu al măsurii în care îi stăteau la inimă⁸. Această politică a reprezentat una din puținele cazuri când a adoptat o linie similară cu cea a tatălui său. Ea a făcut una din cele mai puternice afirmații referitoare la religie ca răspuns la cererea lui Iosif de a fi mai indulgentă în atitudinea adoptată față de minoritatea protestantă. El i-a scris Mariei Tereza, spunându-i că ori se va asigura libertatea religiei, ori vor fi izgoniți cei care au altă credință decât cea catolică, iar astfel se vor pierde muncitori excelenți și supuși buni⁹.

Maria Tereza nu a fost deloc impresionată de acest apel patetic, ci mai degrabă a fost îngrozită de ce s-ar fi întâmplat în cazul în care Iosif ar fi acces la tron, având asemenea concepții. Ea a replicat, spunând că nimic nu poate fi mai distructiv decât stăruința în toleranța religioasă: *„În dorința de a păstra muncitori folositori vei distruge statul și vei provoca pierderea unui număr nesfârșit de suflete. La ce îți folosește credința adevărată dacă o respecti atât de puțin? Ce s-ar întâmpla în lipsa unei religii dominante? Toleranța va submina totul! Ce alte frâne există? Niciuna. [...] Nimic nu e mai necesar și mai rodnic decât religia. Dacă n-ar fi un cult stabilit, o supunere în fața bisericii, unde am fi noi? Legea forței s-ar înstăpâni. Idei ca ale tale pot provoca cea mai mare nenorocire [...] Libertatea imaginară pe care o invoci nu va putea exista nicicând, ci doar va conduce la dezastrul universal!”*¹⁰

Cu astfel de idei puternic înrădăcinate, nu este surprinzător că persecutarea activă a protestanților a continuat. Cei din provinciile austriece au fost ori exilați, ori forțați să emigreze, mulți dintre aceștia scăpând în Prusia unde Frederic al II-lea era chiar foarte mulțumit de creșterea populației.

⁸ Walter Oppenheim, *Habsburgii și Hohenzollernii 1713-1786*, București, Ed. All, 1995, p. 107-114.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

O mare comunitate protestantă din Moravia a fost tratată cu multă duritate, bărbații fiind amenințați cu recrutarea, iar femeile și copiii cu închisoarea. Numai intervenția lui Iosif i-a salvat de la această situație.

Maria Tereza n-ar fi acceptat un astfel de amestec și în cazul evreilor. Ea a fost ultimul monarh din Europa veacului al XVIII-lea care a persecutat activ evreii. Toți cei ce locuiau în Boemia au fost izgoniți în anul 1745, iar în anul 1777 ea a demonstrat cât putea fi de deplasată, în comparație cu atitudinile umanitare și tolerante ale vremii, când a refuzat să permită evreilor să locuiască în Viena, pe motiv că aceștia erau o rasă diabolică ce completa să-i transforme pe austrieci în cerșetori¹¹.

Atitudinea Mariei Tereza față de minoritățile religioase nu era de natură să ajute la unificarea statului, dar însăși biserica romano-catolică – pe care suverana dorea atât să o protejeze, deoarece afirmase deseori că supraviețuirea ei în războiul pentru succesiunea Austriei se datora unui miracol dumnezeiesc primit pentru credința sa – s-a trezit atacată. Iosif și Kaunitz au susținut cu tărie că Biserica reprezenta o restrângere majoră a puterii regale. În anul 1740, biserica dispunea de venituri mari. Aceasta administra toate spitalele, ajutoarele pentru săraci și școlile, se bucura de exceptarea de taxe și avea un sistem legal propriu.

Intenția Mariei Tereza de a răspândi religia catolică a definit și politica adoptată față de Ungaria și Transilvania. În Ungaria, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, catolicismul maghiar, după reconstrucția din prima jumătate a secolului, a cunoscut o consolidare și o înflorire fără precedent¹².

Sporirea populației a presupus o mai bună organizare și administrare a teritoriului diecezelor, construindu-se o serie de biserici și diferite edificii confesionale. În anii 1776-1804 au apărut șapte noi episcopii¹³, iar raportul nunțiului papal Giuseppe Garampi, care în anul 1776 a vizitat Ungaria, este mai mult decât favorabil¹⁴. Mergând prin diferite localități, trimisul papei

¹¹ Angelika Schaser, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Sibiu, Ed. Hora, 2000, p. 34-40.

¹² Katus László, „A Magyar katolicizmus a XVIII és XIX században (josefinizmus, liberalizmus és katolikus megújulás)” în volumul colectiv *A katolikus egyház Magyarországon*, Budapest, 1991, coordonatori: Somorjai Ádám și Zombori István.

¹³ Este vorba despre episcopiile de: Szepes, Besztercebánya, Rozsnyó, Szombathely, Székesfehérvár, Kassa și Sătmar.

¹⁴ COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE. Galla Ferenc, *Ferences Misszionáriusok Magyarországon: a Királyságbán és Erdélyben a 17-18 században*, Budapest-Roma, 2005, p. 63.

este încântat de ceea ce vede și nu poate să nu remarce că, în comparație cu perioadele precedente, biserica romano-catolică de aici a făcut progrese remarcabile. Nunțiul papal recunoaște că a găsit clerul în ordine, că a văzut instituții teologice excelente, iar zelul și instrucția preoțimii i se par mulțumitoare.

Pe de altă parte, a lăudat activitatea episcopilor care – spune el – „dau multă atenție îndatoririlor pe care le au, iar călugării sunt și ei foarte utili în activitatea depusă pentru folosul sufletelor. Cu toții sunt supuși Sf. Scaun”¹⁵. În spiritul acestei realități, Garampi este chiar tentat să spună că „nu știu dacă, oare, mai e vreo națiune după cea franceză, care, în privința clerului, să stea atât de bine precum cel maghiar”¹⁶. Mai mult, fidel aprecierilor sale conturate ca urmare a vizitelor făcute, după numeroasele contacte pe care le-a avut cu diverși clerici și teologi maghiari, nunțiul papal rămâne cu convingerea că „episcopii maghiari sunt mai atașați de Sf. Scaun decât toți cei din provinciile ereditare”¹⁷.

Laudele pe care Giuseppe Garampi le aduce la adresa catolicismului din spațiul Ungariei nu sunt fără fundament. În mai toate diecezele romano-catolice s-au înregistrat progrese notabile, iar fiecare dintre episcopi s-a bucurat de realizări deosebite. La episcopia de Veszprém, în timpul episcopului Padányi Biró Márton (1745-1762), s-au constituit 48 de parohii noi, un număr de 39 de parohii au fost refăcute, s-au înălțat 88 de biserici, 19 capele și 28 de școli. Episcopul Padányi s-a îngrijit mult de buna funcționare a seminarului teologic, astfel că, numai în timpul păstoririi sale, pe băncile seminarului, a educat 129 de preoți, iar un număr de 3.774 de protestanți au revenit la religia catolică¹⁸.

La Pécs, episcopii Klimó György (1751-1777) și Eszterházy Pál (1781-1799) au avut în vedere buna organizare a educației teologice, dar și a celor 23 de parohii și 144 de filiale. Rezultatele muncii lor au fost pe măsură.

La Eger, între anii 1699-1799 au funcționat 353 de parohii și mai mult de 66 de preoți. Episcopul Erdődy Gábor (1715-1744) a reușit, prin eforturi susținute, să ridice 80 de parohii noi și să fie ajutat în activitatea pastorală de 232 de preoți¹⁹.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Szántó Konrád, *A katolikus egyház története*, II, Budapest, 1984, p. 294-295.

¹⁹ *Ibidem*.

În episcopia de Vác²⁰ și de Cenad, rezultatele au fost, de asemenea, notabile. În cazul celei din urmă, în timpul păstoririi episcopului Nikolaus Stanislavich (1739-1750), la fel ca și în cazul predecesorului său, Adalbert von Falkenstein, s-a remarcat aceeași grijă de a cunoaște îndeaproape realitățile vieții credincioșilor și a clerului diecezan.

În acest sens, Stanislavich a întreprins mai multe vizite pastorale în care s-a informat asupra situației diecezei. Într-o scrisoare din octombrie 1741, redactată în treizeci și trei de puncte, episcopul o informa pe împără-teasa Maria Tereza asupra situației deplorabile a multora dintre bisericile diecezei, construite din lemn, și asupra vieții destul de grele a preoților care dispuneau de venituri foarte mici. Astfel, scrisoarea sa are un caracter petiționar, prin care episcopul cere îmbunătățirea situației clerului său.

Din acest motiv, episcopul a împiedicat numirea pe unul dintre cele două locuri canonice, care erau rezervate pentru numire împăratului, a unui cleric ce provenea dintr-o altă dieceză. Episcopul motiva aceasta cum că astfel ar fi luat unor clerici merituoși orice posibilitate de a urca în rang și de a avea o poziție mai bună în cadrul eparhiei. Construcția Domului a fost o altă problemă a episcopatului lui Stanislavich. Încă din anul 1743, el și-a exprimat dorința fierbinte, la data de 13 aprilie, să vadă în cel mai scurt timp terminate lucrările la catedrală. Tot ca urmare a unei scrisori a episcopului Stanislavich adresată împărătesei Maria Tereza, Camera Vieneză atribuia la 10 februarie 1740 suma de 5000 de guldeni pe jumătate de an pentru continuarea lucrărilor la Dom²¹.

În timpul guvernării episcopului Stanislavich sunt amintite ca fiind create următoarele parohii: Mehadia înființată în anul 1740, Vinga, Dognecea și Cenad înființate în 1741, Recaș, Sântana Nouă în 1742, Törökbecske în 1748, iar apoi Arad-Sânmartin și Sasca în 1750. Faptul că sub episcopul Stanislavich nu s-au înființat prea multe parohii, s-a datorat și faptului că războiul cu turcii a izgonit mulți catolici din vechile lor localități, iar, pe de altă parte, administrația nu a mai inițiat nicio altă campanie de colonizare în acest timp.

²⁰ În timpul episcopului Althan Károly (1734-1756), numărul parohiilor din dieceză a crescut de la 34 la 59. Pe durata păstoririi lui Eszterházy Károly (1759-1761) au funcționat foarte bine 140 de biserici și 82 de parohii, la fel și în vremea lui Migazzi Kristóf (1756-1757; 1762-1786).

²¹ Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Timișoara, Claudiu Călin, *Istoria diecezei romano-catolice de Cenad 1750-1800* (lucrare în manuscris), p. 31.

După moartea sa, în anul 1750, împărăteasa Maria Tereza îl va numi, la 15 iunie 1750, în scaunul diecezei de Cenad pe Engl von Wagrein (1750-1777). Procesul informativ al candidaturii sale a fost inițiat de nunțul apostolic de la Viena, arhiepiscopul Serbelloni, la 22 octombrie 1750. Episcopul Engl a găsit o situație a diecezei, ce poate fi apreciată ca fiind bună pentru acea epocă. Astfel, episcopul Stanislavich lăsase toate parohiile existente ocupate cu preoți, Domul era într-o stare avansată de construcție, dieceza era deja împărțită pe decanate, iar capitlul își desfășura și el activitatea. O caracteristică a domniei împărătesei Maria Tereza a fost politica de absolutism luminat a suveranei austriece²².

În Banat, acest lucru se va resimți mai profund mai ales datorită faptului că, în această provincie, nu exista niciun alt mare proprietar funciar decât suverana. De altfel, Maria Tereza a avut unele proiecte de a ridica Banatul la rangul de principat, provincia urmând să primească astfel un statut asemănător cu cel al Transilvaniei. În ceea ce privește relația administrației laice cu episcopii de Cenad, se pot înregistra unele dezacorduri mai ales atunci când puterea temporală se amesteca în problemele puterii spirituale. Acest fapt va fi cu atât mai vizibil cu cât, în Banat, politica dusă de împărăteasă nu va cunoaște prea multă opoziție.

O exemplificare a acestor opinii divergente este și dispoziția episcopului Engl din anul 1768, trimisă la Viena spre aprobare. Documentul conținea, printre altele, câteva propuneri ale episcopului ce lăsau să se înțeleagă dorința acestuia de a scoate biserica de sub amestecul deranjant al statului. Astfel, înaltul prelat cerea ca și clericii să nu fie judecați de tribunale civile, ci doar de cele ecleziastice, iar problemele ce vizau proprietățile și averea Bisericii să fie discutate doar de capitlu, aici fiind incluse și testamentele clericilor laolaltă cu lăsamintele acestora în favoarea Bisericii. Dispoziția episcopului Engl va fi respinsă, punându-i-se acestuia în vedere să se limiteze „*ad causas pure spirituales*”²³.

În timpul episcopatului lui Franz Anton Engl von Wagrain, se înregistrează cel mai mare număr de înființări de parohii. Doar între 1750-1766 sunt create doisprezece parohii, iar în total, până în anul 1777, anul morții episcopului, se vor înregistra 47 de noi parohii. Având în vedere faptul că episcopul Engl s-a impus în noua sa dieceză la sfârșitul anului 1750, lui i se atribuie înființarea de parohii începând cu anul următor.

²² *Ibidem*, p. 37.

²³ *Ibidem*, p. 40-41.

În privința clerului, episcopul nu reușea să acopere necesarul diecezei. În aceste condiții, Engl a fost nevoit să apeleze la diferitele ramuri ale ordinului franciscan. Totuși, el nu dorea să dea frâu liber răspândirii acestora în cadrul diecezei, motivele sale fiind mai ales de ordin financiar. Astfel, un bun exemplu ni se oferă la Panciova, unde franciscanii doreau să deschidă o nouă mănăstire, episcopul Engl opunându-se acestui proiect. Motivul era simplu: franciscanii fiind un ordin cerșetor, prezența lor ar fi căzut ca o povară pentru populația localității care era și așa destul de săracă, iar terenurile agricole erau deja foarte reduse²⁴.

Episcopul Franz Anton Engl de Wagrain, după câte se pare, a fost primul episcop ce s-a ocupat de arhiva diecezană, însărcinându-l în acest sens cu administrarea ei pe canonicul Paul de Vuko et Branko. Este interesant acest fapt deoarece, în anul 1767, Engl se afla în conflict cu canonicul și decanul de Vârșeț Vuko et Branko, se pare tocmai datorită modului de redactare a unor acte de către cel din urmă, mod specific doar unui episcop. Episcopul Franz Anton Engl von Wagrain s-a stins din viață la 30 ianuarie 1777, după ce a ocupat scaunul diecezei de Cenad timp de 27 de ani. A fost cea mai lungă păstorire a unui episcop din această dieceză pe tot parcursul secolului al XVIII-lea.

În cazul episcopiei romano-catolice de Transilvania, după moartea episcopului Mártonfi József²⁵, situația diecezei a devenit foarte tensionată. La aceasta au contribuit foarte mult și stările catolice ardelenene care au început să vehiculeze mai multe nume pentru ocuparea scaunului episcopal rămas vacant. În plus, stările au început să trimită la Viena și numeroase petiții prin intermediul cărora au pledat, cu insistență, în favoarea diverselor nume. Dintre toți cei sprijiniți să ajungă pe scaunul de Alba Iulia, cu cele mai mari șanse a fost acreditat un anume Mednyánszky Ferenc²⁶. El a și fost numit de altfel episcop în anul 1722, însă la scurtă vreme, din motive necunoscute, s-a retras din funcție.

În atare condiții, la rugămintea ordinelor, suveranul l-a numit ca și episcop de Transilvania pe Antalfi János (1724-1728), considerat a fi „ultimul vicar” și mare prepozit. El a fost cel care a înaintat la Viena celebra petiție a ordinelor catolice din anul 1725. Prin intermediul acesteia s-a cerut

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Marton József, *Az Erdélyi Egyházmegye története*, Gyulafehérvár, [s.a.], p. 91.

²⁶ *Ibidem*, p. 100-102.